

UREDNIŠTVO „ŽIVOTA“
ZAGREB 1/147

VRLO ZNAČAJAN LIST BISKUPA J. J. STROSSMAYERA.

Opaska: Kad sam ljeti g. 1929. bio u Parizu, dobrotu o. Rouet de Journal-a D. I. odnosno njegova zamjenika otvorila mi arhiv knjižnice »Bibliothèque slave«, u kojem sam naslućivao neke došle još neobjelodane listove pokojnoga velikog vladike. I zaista nađoh u svemu sedam listova biskupovih i osam listova Račkoga, što su ih pisali glasovitom ruskom učenjaku i konvertitu o. Martinovu D. I. Svi su biskupovi listovi, osim jednoga, autografi. Taj jedan, što ga je Strossmayer samo potpisao, napisao je, sudeći po vrlo dobro poznatom mi rukopisu, tadašnji biskupov tajnik preč. g. P. Pejakić, a u njemu biskup preporuča bogoslovca Jurja Carića, kasnijega biskupa splitskog, i upozorava na nj o. Martinova kao pregoaca za uniju. Od sedam listova dva su pisana hrvatski, a ostali franceski. List, koji ovdje iznosimo pred javnost, pisan je: »U Diakovu dne 4 Sbera 887.« hrvatski, a nije, koliko mi je poznato, kao ni ostalih šest još nigdje publiciran.

DAN 4. veljače ostat će uvijek s pravom u svetoj i svijetloj uspomeni kod svih Slavena, a napose kod Hrvata i ostalih Južnih Slavena. Jer taj je dan poklonio svima nama jednoga od najvećih sinova, koji je imao veliki um, da se vine nedostiživim idealima, žarko srce, da se za njih zagrije, podašnu ruku, da sigurno, snažno i odlučno tim idealima stane utirati put i tako udari temelje novoj epohi u životu cijeloga naroda. Pravo je stoga, da se toga dana sjećamo našega velikana, da ga veličamo i da svraćamo pozornost današnjih pokoljenja na njegove ideale.

Ali nažalost moramo priznati, da se Strossmayer, naš Strossmayer često puta tako slavi, da bi ustavši iz groba u pravednu gnjevu poput Mojsija sam razbio zavjetne ploče, što ih je ostavio rodu svome; da se njegov nauk tako iznakazuje, te bi on sâm odlučnošću dostojnom jednoga Strossmayera svoje slavitelje — tu-mače — osudio.

Tako, da navedemo samo jedan primjer, piše »Pravda« od 5. veljače 1930. povodom proslave Strossmayerova dana u Beogradu između ostaloga i ovo: »I ako se odao (=Strossmayer) u prvo vreme manastijskom životu, on, ipak u buri revolucije od 1848 godine stupa neustrašivo u borbu sa Bečom i Peštom i u odbranu nacionalne stvari. — Značajna je njegova pojava na Vatikanskom koncilu... No Strossmayer i pored toga što je bio katolički biskup, nije ostao samo klerikalac, on je bio u pravom smislu i kozmopolit. On je podizao prosvetne zavode i postao ubrzo mecena...«

Pojava Strossmayerova u našoj novoj istoriji slična je pojavi sv. Save u trinaestom veku. Kao što je sv. Sava u prvom redu bio nacionalista pa tek onda vladika, tako je i Strossmayer bio u prvom redu Jugoslaven, a zatim crkveni čovjek.

»Život« 1931. (XII) Br. 2.

Ponajprije prviput čujemo, da se Strossmayer »odao« u prvo vreme manastirskom životu! Veliki je biskup barem to zaslužio; da mu poznajemo život, napose da ga poznaju oni, koji ga žele pred drugima slaviti! Ali što da kažemo na tvrdnju, da se najblaže izrazimo, da je Strossmayer »i pored toga što je bio katolički biskup«, bio mesamo »klerikalac« (!) nego »u pravom smislu i kozmopolit«? Pa onda opet još smjeliju tvrdnju, da je »bio u prvom redu Jugosloven, a zatim crkveni čovek«? Neka nam se ne zamjeri, ali tim riječima »Pravda« nanosi velikom biskupu bilo svijesno bilo nesvijesno nepravdu!

Ili zar je moguće, da je Strossmayer tek »i pored toga« t. j. sa svim tim, što je bio katolički biskup, bio »i kozmopolit«? To nekako tako zvuči, kao da je Strossmayer morao da se bori, obori one tjesnogrudne ograde, što mu ih stavljala na putu do širokoga pogleda plemenitog kozmopolitizma čast katoličkog biskupa, i tako postane »i kozmopolit«! A takovo shvaćanje je posve neopravdano, promatrali mi njega objektivno ili subjektivno. Objektivno, jer baš katolički biskup, svećenik i vjernik imaju u svojoj vjeri, kojoj se prigovara »nacionalizam«, jer je internacionalna ili katolička t. j. za cio svijet, za sve ljude (καθ' ὅλην τὴν οἰκουμένην!) više preduvjeta za pravi, plemeniti kozmopolitizam negoli pristaše ikole »nacionalne« ili »narodne« crkve. Subjektivno je takovo pisanje posve neopravdano, jer je Strossmayer lično najodlučnije isticao, da ga na taj njegov »kozmpolitizam« (u terminologiji »Pravde«) goni baš njegov »klerikalizam« (u istoj terminologiji). Da se o tom uvjerimo, dosta je samo da ga slušamo, što govori u veljači 1877. u osječkoj gimnaziji profesorima i učenicima nakon svršenih ispita iz nauka vjere katoličke: »Moja gospodo! Nikada nije bilo naroda ni društva bez vjere i zakona; a kad bi čovjek i pokušao odreći se svake pozitivne Bogom dane vjere, odmah bi postao sam sebi vjerom, to jest: on bi na prestolje božje podigao svoju vlastitu taštinu, oholost i okrutnost, djelo ruku svojih, a često i djelo grijeha i opaćina svojih. To, što rekoh, nije puka mašta, nego prava religiozna povjest dvaju najnaobraženijih i najvećih naroda staroga vieka, Grka i Rimljana. — Vjera kršćanska, koju mi izповјedamo, divna je i uzorita... — Europa i europski narodi svu svoju prednost nad Azijom i azijskim narodi jedino kršćanstvu zahvaliti imaju...¹ Zar to nije široki, kozmopolitski pogled s visine na cijelu ljudsku povjesnicu? A odakle biskupu ta bistrina, ta oštrina, ta sigurnost u pogledu? — Kod blagoslova gimnazije vinkovačke dne 4. listopada veli biskup o istom predmetu: »Predavat će se u ovoj sgradi i poviest svoboda i poviest naroda našega. I u tih se studijah ništa uspjeti ne može bez Boga i žive vjere u providnost božju... Pod blagim uplivom providnosti samo je ono trajno i slavno, čovječanstvu koristno i uharo, što je na vječnoj pravdi i istini osnovano, koja kao temeljni zakon svieta ostaje u svih narodih i u svih okolnostih, i što se na to ne oslanja, propada ma kako sjajno i zamamno bilo. Pokazuje se očito ova istina u povjesti Rima staroga. — Misao na providnost je nada potlačenih i slabih, strah i trepet silnim i oholim. Otmi i odstrani nju iz poviesti ljudske, pak si odmah sve pojave života svjetskoga sveo na onu sliepą borbu, koju neki prirodoslovci zakonom prirodnoга života proglašuju i po kojoj jači noblje i uništuju ono, što je slabije i nemoćnije...; ali takva povjest

¹ (Capečić i Parčić), Josip Juraj Strossmayer g. 1850.—1900., Zagreb 1900.—1904., str. 235—6.

neće biti *magistra vitae i lux veritatis*. Bitno i poučno u povjesti je upravo to, da saznamo i pogodimo providencijalnu misao... To je jedino i pravo svjetlo, koje nam ne samo prošlost, nego i istu budućnost prosvjetljuje...² I, da se duljimo s citatima, prema Strossmayeru, i filologiju, napose klasičku, dovodi do najvećih dubljina traženje misli Božjih, jer, kako veli u istom govoru: »jezik grčki je u nutarnjem biću i sustavu svom sav prepleten mišlju božjom«, a to valja i o jeziku latinskom: »Jezik latinski u celom stroju i sadržaju svom pun je ideja božjih.« Pa da se ta misao što jasnije iskristalizira pred dušama hrvatske mladeži, želio bi biskup, da se u grčkom čitaju i kršćanski klasici kao sv. Bazilije ili sv. Ivan Zlatousnik, a u latinskom sv. Jeronim, sv. Ciprijan i Tertulijan.³ S obzirom na prirodne nauke ističe biskup nepromjenljivost istine svake, jer potiče iz nepromjenljivog izvora — Boga, te sjeća na zadaću nauke i znanosti, da istinu ne »stvora« nego je »otkriva«, eda tako fiksira pravi odnos između vjere i znanosti.⁴ Odakle biskupu taj duboki pogled u sve grane ljudskoga znanja i umijeća?

Već same njegove riječi pokazuju, da mu ga je dala njegova katolička vjera. Jer jedna misao: Bog, Krist, objava provejava sve njegove riječi, a način, kako se obara na panteizam, sjeća na odnosne nauke vatikanskoga crkvenog sabora, na kojem je bila tako »značajna njegova pojava.«⁵ On je to uostalom refleksno izrekao i u svojim »Trim riečima našem sveučilištu«: »... sve što su isti protivnici kršćanstva, lijepa i istinita u svojim knjigah zamislili, nije njihov izum nego pravi plien, jer je sve iz vječita izvora sv. evanđelja crpljeno. Ostalo je pako pljeva, koju prvi vjetar na sve četir strane svieta raznese.«⁶ Strossmayeru dakle »kozmpolitizam« niče iz njegova katolicizma, katolicizam ga provejava, i katolicizmu se opet vraća.

Nije bolje ni s tvrdnjom »Pravde«, da je Strossmayer »u prvom redu Jugosloven, a zatim crkveni čovek«. Jer Strossmayerovo Jugoslavenstvo i Slavenstvo baš nosi crkvena misao; Strossmayer je Jugosloven i Slaven uopće baš zato, jer je crkveni čovjek. To najbolje pokazuje između ostaloga i ovaj list njegov. Treba stoga Strossmayera samoga najprije čitati i temeljito studirati, a onda istom o njemu pisati, jer se drukčije lako dogodi, da vlastite male koncepcije prikazemo narodu kao Strossmayerovu baštinu...

List glasi ovako:

»U Diakovu dne 4 Sbera 887.

Vele cjenjeni priatelju i brate u Isusu!

Pišem Vam hrvatski, jer se dobro siećam, da Vi dobro razumiete i govorite hrvatski. Istina je, Sveta je Stolica sklopila ugovor sa knjazom crnogorskim, istina je i to, da je Sveta Stolica dozvolila, da se liturgia zapadna u Crnoj Gori obavlja staroslovenskim jezikom, tiskanim

² Ibidem, str. 257—8.

³ Ibidem, str. 256—7.

⁴ Ibidem, str. 256.

⁵ Por. ibid., str. 259.

⁶ Vidi »Život« 1930., str. 189—190. ili »Glasnik biskupije đakovačko-rijevske« 1875., str. 3—5.

ne Glagolicom, nego starom crkvenom cyrillicom. Ovo je Sve prava, živa istina, ali liturgičke knjige još nisu za tu svrhu tiskane. Starih je sličnih liturgičkih knjiga nestalo; a te iste stare liturgičke knjige, u koliko jih se danas još nalazi nisu čiste, već u svakom smislu pogrešne. Radi se sad o tomu, da se prastare naše liturgičke knjige u svojoj prvobitnoj čistoći i izvornosti izdaju. Jedan mojih svećenika, viešt kano riedko tko staroslovenštini, preuzeo je na sebe taj posao i DOGOTOVIO GA. Taj svećenik zove se Parčič, a jest kanonik u Rimu kod Svetoga Jere (Hieronima) u Rimu rippeta 108. Sad se o tomu radi, da se to dielo TISKA, Mi smo mislili, da se TISKA u Zagrebu, koji je na to posve SPREMAN, ali se čini, da se tomu vlada austro-magjarska osobito pako ova posljedna protivi, zato je sad nadvladala namislija, da se to isto dielo tiska u CRNOJ Gori, na CETINJU. Nadbiskup Antivarski Milinović putuje ovih dana u Rim, ter će se tamo dogovoriti i nuždne za cieľu ovu stvar povlasti iziskati.⁷

O. Ivan Martinov, učenjak svjetskoga glasa i glasoviti ruski konvertit, molio je biskupa, da mu pošalje liturgičkih knjiga na staroslovenskom jeziku, ali mu ih biskup nije mogao poslati, jer još nisu bile tiskane. Upoznao se biskup s Martinovom u Parizu ili Rimu i sprijateljio se s njime, jer je taj veliki duh s Gagarinom, Šuvalovom i Pierlingom bio jedan od onih, koji su nastojali oko zbliženja Rusije sa sv. Stolicom. Martinov je bio u prosincu g. 1880. i gostom biskupovim u Djakovu; odatle onda biskup i zna, da Martinov »dobro razumije i govori hrvatski«.

Od onoga časa, kako se sprijateljše te dvije velike duše, prati o. Martinov iz Pariza svaku akciju biskupovu, koja ide za tim, da Slavene privede svetoj rimskoj Stolici. Tako je i s velikim zanimanjem pratio i nastojanje biskupovo oko zbliženja Crne Gore i svete Stolice, koje je datiralo od berlinskoga kongresa, a bilo napokon dne 18. kolovoza 1886. okrunjeno uspjehom. Toga je naime danu bio sklopljen konkordat između knjaza Nikole i svete Stolice. Taj je ugovor postao pravom potrebom baš nakon berlinskoga kongresa, što je dosudio Crnoj Gori neka mjesta, u kojima je bilo oko 2000 katolika. Da ti katolici ne budu pod vlašću skadarskoga biskupa, koji je imao sjedište izvan same Crne Gore, želio je knjaz Nikola obnoviti staru biskupiju u Baru i zamoliti sv. Stolicu, da tu biskupiju podvrgne izravno Rimu. Stoga se obratio na našega biskupa kao »velikoga rodoljuba i svoğa iskrenoga prijatelja«, da u Rimu posreduje. Biskup se dao na marljivo dopisivanje, a pomagao ga je u tom u Rimu kanonik dr. Nikola Voršak, brat pokoj-

⁷ Prepisujući taj i ostale bilo hrvatske bilo franceske listove biskupove u svemu sam se držao originala sačuvavši i pogreške i pravopis te ističući samo ono, što je istaknuto u njemu. Neprilike je zadavalo samo slovo »S«, koje je biskup često pisao kao veliko, a katkada se čini upravo nemogućim, da je htio upotrijebiti veliko slovo. Poznato mi je, da je njegovo malo »s« često jednako bilo velikomu. Ipak sam napisao veliko »S«, ako je u originalu oblik bio takav.

noga dra Engelberta, pomoćnoga biskupa djakovačkoga. Nikola je bio i prvi nesuđeni kandidat barske nadbiskupije, kojemu je knjaz Nikola Crnogorski bio veoma sklon. Snašla ga smrt nažalost već g. 1880. Tako je onda postao prvim nadbiskupom profesor sinjske gimnazije o. Šime Milinović. 5. svibnja 1887. dopustila je sv. Stolica staroslavensku službu Božju u Crnoj Gori. To su događaji, o kojima radi navedeni odlomak lista biskupova. Kako je Martinov željno iščekivao novo izdanje staroslovenskog misala, vidi se i odatle, što ga je s veseljem proučavao još prije svoje smrti g. 1894. Misal je naime izašao tek g. 1893.*

»Opaziti nu je,« nastavlja biskup, »da ja iz svoga srđca i iz sve duše nastojim: da se i sa Srbijom isto taki ugovor sklopi, kao sa Crnom Gorom, i da se Srbiji ISTA POVLASTICA (privilegium) dade, kao i Crnoj Gori. Ovako stvar sad stoji. Knjiga dakle liturgičkih, kojih bi Vam SAD poslati mogao još NEIMA; nego, ako Bog da BIT ĆE JIH, a kad JIH BUDE, budite uviereni, da ću Vam jih ODMAH POSLATI. SLAŽEM se pako posve S VAMI, da se KOJALAVIĆ POSVE VARA, kad misli, da bi u zapadnoj Rusiji povlastica (privilegij) staroslovenskoga jezika, u liturgiji zapadnoj, katoličkom podijeljena, RASKOLU služila, a ne svetomu onomu jedinstvu, koje je Isus Bog i Spasitelj naš iz b'ća svoga iznio, svetom krvju svojom posvetio, i baštinom cjeloga roda ljudskoga, putem S. majke crkve katoličke učinio. Upravo protivno: taj PRIVILEGIJ KATHOLIKOM U RUSSIJI PODIELJEN, bio bi i postao bi pod uplivom čistih, svetih, učenih, revnih, riečitih svećenika ONAJ kvas evangielski, koji bi s vremenom svu massu orthodoxne braće PROBIO, i u jedinstvo Sveto PRIVEO. Moj brate! ima u duši razkoljene naše braće NJEKA MYSTIČKA TEŽNJA ZA jedinstvom, koja se svaki i svaki dan to više očituje. Duša naše braće naraštilim njekim načinom osieća, da je Isus Bog i Spas naš poglavito za to na ovi svijet došao i nas mukom i smrti svojom otkupio, da vas svijet sebi samomo uciepi i jednu svetu obitelj obrati. To je, osiećaju braća naša, posljednja cielj odkupljena našega, to zalog istočnoj crkvi pravoga života, prave radnosti apoštolske i prave prvobitne plodovitosti. To je slutio pokojni Gagarin to slutite i Vi i ja i sto i sto drugih. Solowief duhom Sv. nadahnut u tomu smislu piše, a on mi sam veli: da ima SAMOSTANA DUVNIH u Russiji, u kojih dievice Bogu posvećene, DANOMICE iz dna duše mole: da Bog dragi ČAS SJEDINJENJA crkava uskori.«

Iz ovoga odlomka biskupova lista jasno proizlazi, da je njegova ljubav za Crnogorce, za Srbe, za Ruse — a isto će vrijediti i za Bugare* — nikla iz ljubavi prema katoličkoj Crkvi, s kojom je tako srastao, da je jedino u njoj vidio i sve Slavenstvo i pojedine slavenske narode srećne, velike i jake. Ta velika zamisao i velika želja tako ga je obuzela, da je znao i malo predaleko zaći, kako ćemo odmah vidjeti. Moramo primijetiti, da nama nije ovdje do

* Josip Juraj Strossmayer, str. 769. i 808.

* Poredi: Josip Juraj Strossmayer, str. 770. i dalje, osobito 776. sqq.

»prozelitizma«, kako se to zna nazivati, nego samo do historijske istine. Pala je riječ, da je Strossmayer »bio u prvom redu Jugosloven, a zatim crkveni čovek«, pa želimo samo riječima samoga biskupa pokazati, koliko ta tvrdnja odgovara istini.

Biskup nastavlja:

»Po momu čvrstom uvjerenju ovo bi imala biti GLAVNA ZADACA Svete rimske stolice ovim stoljećem koje prolazi i stoljećem, koje dolazi. Vi znate i Sami, da je Sveti Otac Papa Lav 13 liepo počeo u tomu smislu raditi i djelovati; ali, žali Bože u novije doba, ne samo, da popušća, nego NAM SLAVJANOM biva upravo PROTIVNIKOM. Bog sam zna, kako mi je teško ovu rieč izustiti, ali žalibože, ona je POSVE ISTINITA. Kuria se rimska povadja za Bismarkom, a tiem i za vladom Austro-magjarskom, ter Bismarku i toj vladi za ljubav udara nas po glavi i ODOBRAVA UDARCE, koji se na nas svaki dan OBARAJU. Evo mog mnjenja u tom obziru: Sveti Otac prestar, a prolati rimski monje više POLUDILI za suverenitetom teritorialnim, a Bismark pametan TIM JIH ZA NOS VODI. Šteta je, slabost RIMSKE CRKVE majke i učiteljice Svih ostalih na Svietu crkava, da je ona prot naravi svojoj i prot viečitomu opredjelenju svomu, POSVE POTALIANČENA. Odatle njezina slabost i podobno njezina relativna barem neplodnost.«

Pročitavši ovaj odsjek biskupova lista pomislit će mnogi od naših cijenjenih čitača: »Ove riječi biskupove ipak pokazuju, da imaju pravo oni, koji govore za nj, da je bio više Slaven nego »crkveni čovek«, ili barem da ima u njihovim riječima mnogo istine.« Nego ne valja se prenamagati. Riječi, što ih biskup neposredno nadovezuje, bitno mijenjaju onaj dojam, što ga daju netom navedene riječi istrgnute iz svojega konteksta. Ali ipak ćemo i na njih koju primijetiti.

Ponajprije ne smijemo zaboraviti, da se tu radi o kritici jednoga katoličkoga biskupa, što je daje o politici svetoga Oca, i to u privatnom listu. Pustivši zasada sasvijem po strani pitanje, je li biskup imao pravo, kad je ovako sudio o tom radu, sigurno je, da katolički biskup može i smije tu stvar kritički promatrati, da smije i svoje drukčije mišljenje sv. Stolici debita cum reverentia saopćiti i tako koristiti općoj stvari, a dosljedno da smije diskretno svoje misli i drugima saopćiti, da se tako svjetuje i da čuje, što oni o svemu misle. Već za prvoga papu čitamo, da ga je njegov drug u apostolskoj službi, sv. Pavao javno opomenuo radi nekorektnoga vladanja, netaktičnosti (Por. Gal. 2, 11—14) u Antiohiji (sirskoj).

Ali i sa svim tim ipak još uvijek ostaje dosta tvrdoće u biskupovim riječima, napose nas iznenađuje riječ »potaliančena«. Tu se pokazao Strossmayer posve nepatvoren sa svom svojom impetuznošću i, rekao bih, bezobzirnošću. Ako si je biskup stvorio o nečem vlastiti sud te izveo iz njeга praktične zaključke, tad je znao biti prema onima, koji se u tome s njime ne bi složili, upravo strašan. Iz saobraćaja s biskupovim intimnim prijateljima kao na pr. Cepelićem, Pavićem, Pejakićem, koji su mu bili tajnicima ili barem mnogo na dvoru u Djakovu, poznato mi je, da je biskup

znao upravo strašno ignorirati svoje protivnike, finom ironijom im se i u lice narugati tako, da u svojoj impetuznosti nije ni opazio, da se time može vrijeđati i dužna ljubav. Sâm sam kao dječaćić bio s vjedokom jedne scene, koja to potvrđuje. A napose ovu periodu njegova života, u koju ide i naš list, karakterizira »Obzor« recenzent »Korespondencije Rački-Strossmayer (od 5. I. 1882. — 27. VI. 1888.)« ovako: »Strossmayer je temperamentan, često sklon krajnostima, nagao i borben. U prvoj starosti pojačava se kod njega mrzovolja, loše mišljenje o ljudima. Izjave su mu krepke, katkada grube i neodmjerene. Pojavljuje se staračka svojeglavost, a ocjene dalekih događaja u svijetu često su nesigurne, naivne.« (»Obzor« od 7. I. o. g.) Pa zaista, ako se promotri rad nesamo Pija IX. i Leona XIII. nego i njihovih nasljednika sve do dana današnjega, ne ćemo naći ni traga kakovoj »potaliančenosti«. Dosta je samo spomenuti držanje sv. Stolice prema Poljačkoj, pomoćnu akciju za Rusiju, spremnost i brzinu, kojom je sv. Stolica priznala našu državu itd. Strossmayer je tako bio duševljen za svoju ideju, za vjersku i kulturno jedinstvo sviju Slavenu, da ga je s nekom rekao bih svetom nestrpljivosti iščekivao, izgubio oko za sve ostale brige sv. Crkve, pa se i posve neumjesno ljutio, ako sv. Otac nije sve učinio njemu po volji. Kasniji razvitak događaja dokazao je, da je sv. Stolica i te kako dobro shvatila svoju zadaću, koju joj označuje Strossmayer, i, ako nije bilo željena uspjeha, onda sigurno ona za to nije odgovorna. Zgodno karakterizira našega biskupa Msgr. d' Herbigy D. I.: »Da ih (=Slavene) približi Rimu, i da im steče ljubav Rima, gorljivost se toga biskupa isticala katkada prevelikom (u originalu: excessif), ali vazda iskrenim (u orig.: loyal) zanosom.«¹⁰ Ako su gornje riječi biskupove ilustracijom za njegovu »ekscesivnost«, tad su ove, što slijede, još boljim dokazom njegove »lojalnosti«. On naime nastavlja:

»Ele kako tako bilo, crkva i Sveta rimska stolica Bog su, i Isus su, i duh Sveti su na ovom svijetu, pak tkogod misli BICA BOZJEGA dionikom postati, mora u ŽIVOMU OBCENJU OSTATI sa crkvom pravom i sa Svetom rimskom stolicom.«

Motivacija dostojna jednoga Strossmayera, koji nigdje nije htio ostati na površini, nego svuda zalazio u dublinu tražeći što adekvatniju motivaciju. Kao da ga gledamo, kako su one bez sumnje velike poteškoće, što su njime potresle kao bura snažnim hramom poslije one njemu tako neželjene definicije vatikanskog sabora, gdje sabire svu pronicavost velikoga duha svojega i sklapa ruke na molitvu, da ga Bog prosvijetli u velikoj duševnoj tmini. I bura je prošla, a hram dublje zario korijenje svoje u tlo svete vjere! I biskup uči, da svi moramo ostati »u živom obćenju« sa svetom Stolicom, sve kad bi ona i bila »potaliančena« te »nas udara la po glavi« i »odobravala udarce«. Zaista, tako ne govore oni, koji su »u prvom redu Jugoslaveni, a zatim crkveni ljudi«. Ali zar

¹⁰ d' Herbigy S. J.-Adamović, Vladimir Solovjev, Zagreb 1919, str. 144.

onda ne znači tvrditi, da je tomu duhu bilo išta na svijetu glavnije od one institucije, za koju je bio uvjeren, da se bez nje nitko ni u najstrašnijim prilikama, dakle ni on sam ne može dostati vječnoga, Božjega života, isto što i reći, da je bio najnekarakterniji čovjek, što ga je ikada ova zemlja nosila? Baš stoga, jer je duboko shvatio zadaću Crkve Kristove na zemlji i položaj, što ga u njoj ima sv. rimska Stolica, nastoji i svoj oštri sud, koji smo već podvrgli kritici, dovesti u sklad s tim poimanjem:

»Istina je međutim neporeciva,« nastavlja biskup, *»da crkva osim duše ima i TIELO SVOJE, a to tielo valja da je uvijek adekvatno duši svojoj, da je ODGOVARAJUĆE ORUDJE duha Svetoga. Kad je tako, onda je crkva tako PLODOVITA, ko u vremenu apostolskomu; KAD NIJE TAKO, ko što je višeput bivalo, onda crkva poleg Svih Svojih nutarnjih darova ostaje manje više NEPLODNA. Radimo međutim i molimo se Svi Bogu, da u ovo vele odlučno doba duhu Svomu Svetomu u crkvi svojoj, tako tielo podieli koje neizmjernim potrebočam današnjega Svjeta posve odgovara. Odatle život, spas, svjetlo, sloboda, mir i sriječa naroda ponajviše odvisi.«¹¹*

Kako već gore spomenusmo, ovo je duboka teologijska motivacija, koja niče samo na tlu žive vjere. Tek je iskustvo pokazalo, da je biskupova aplikacija tih načela na tadašnje i kasnije prilike neumjesna. Tu se biskupu dogodilo baš ono, što je prigovarao sv. Stolicu, da naime nije bio posve objektivan u prosuđivanju političke situacije u Evropi. Stoga nastavlja:

»Kad to bude, onda će se i posve shvatiti važnost slavjanskoga pitanja u ovom našem i u budućem stoljeću; shvatiti se, da PREDOBIVENO i u crkvu svetu UVEDENO SLAVJANSTVO, značiti će ono jedinstvo, onaj život, i onu snagu i onu plodovitost crkve i S. rimske stolice za kojim odavno i jedna i druga ZABADAVA VAPIJE. Izmirenjem Slavjanstva sa crkvom, osloboditi će se orthodoxisam SVOGA NUTARNJEGA MRTVILA; katholicizam pako u CENTRUMU SVOMU ITALIANISMA SVOGA, koji mu nekim načinom DUŠI SAPINJE.«

Kraj svega prigovaranja ipak probija kroz svaki redak načelna ispravnost i korektnost Strossmayerova u shvaćanju Crkve i sv. Stolice. A koliko treba držati do prigovora o »italianizmu«, vidi se najbolje iz biskupova lista o Martinovu, kojim je po prilici tri godine ranije (18. Jun 1883.) u zvijezde kovao Leona XIII.

¹¹ U prijevodu: »Sv. Stolica je bila Bogom nadahnuta, kad je sklopila ugovor s Rusijom te poslala sjajno poslanstvo na krunjenje carevo. Treba razda ići tim putem, te svagda pokazivati posebnu sklonost slavenskoj rasi, koja je danas gotovo po cijelom svijetu potlačena. Jedina Crkva i sv. Stolica barem ostaju Slavenima i otac i majka.« Ovaj je list pisan francuski. Original u Parizu, a prijepis kod mene. Ako ovaj citat poredimo s gornjim te gledamo biskupov pravopis, razumjet ćemo, da sam Strossmayer piše čak o jednoj svojoj okružnici u drugom jednom listu o Martinovu: »Ja na brzu ruku pišem, za to neznam kako je, što pišem« (list od 6. ožujka (?) 1881.; prijepis u meni).

Što je poslao deputaciju na krunisanje ruskoga cara: »Le S. Siège a été divinement inspiré en faisant la convention avec la Russie et en envoyant une splendide députation pour le couronnement du Car. Il faut toujours insister dans cette voie, et manifester toujours une speciale bienveillance envers la race slave, qui est aujourd'hui mise au bas, presque par tout le monde. Une l'eglise et le S. Siege reste au moins toujours une vrai mère et un vrai père pour les Slaves.« Ne odaju li i ove i one riječi impresionistu?¹¹

Biskup završuje list riječima:

»Oprostite! što toliko pišem: *ex abundantia cordis os loquitur*, a ovo sve što sam gore spomenuo živo danas pred očima mojim stoji, a iz mene puka i jedina LJUBAV prema crkvi i Svetoj rimskoj stolici govori.

Pozdravite mi lepo J. (?) Pierlinga.¹² Preporučujem se Vašoj ljubavi i molitvi i ostajem Vam do vieka prijatelj, štovatelj i brat.

J. J. Strossmayer, biskup.«

Tkogod poznaje velikoga našeg biskupa bilo iz ličnoga obraćanja bilo iz njegovog javnog rada, priznat će, da iz ovoga lista govori posve nepatvoreni Strossmayer sa svim svojim genijalnim odlikama, ali i sa svim svojim ljudskim slabostima. »Grosse Berge werfen grosse Schatten« ispunja se i na njemu. Iz lista napose izbija, kako su istinite one dvije teze, što ih na početku suprotstavismo tvrdnji »Pravde«, naime teze, da je Strossmayer bio baš zato »kozmpolita«, što je bio katolički biskup, i da je baš zato bio tako velik nesamo Hrvat nego i Jugoslaven i Slaven uopće, jer ga je zanosila ljubav prema sv. katoličkoj Crkvi. Stoga se bilo svijesno bilo nesvijesno biskupu nanosi nepravda, kad se tvrdi protivno, kad se misli, da mu je katolicizam smetao pravom kozmpolitizmu, i da je bio najprije »Jugosloven, a zatim crkveni čovek«. Već smo jednom istaknuli i opet ističemo, da o tom uvjerenju biskupovu može držati, tko što hoće, i da se mi ovdje ne identificiramo sa svim njegovim mislima, od kojih smo pače neke podvrgli i kritici. Nama je samo ljubav prema historijskoj istini utisnula pero u ruke, jer se Strossmayerova ideologija počela s raznih strana prikazivati nedostojno jednoga katoličkog biskupa i posve protivno historijskoj istini. Toj istini i pravom razumijevanju Strossmayerove ideologije žele poslužiti ovi reci. Veritas super omnia!

K. Grimm D. I.

¹¹ Ime je o. Pierlingu Pavao, a slovo je jako nejaano; stoga sam kraj »J« metnulo upitnik.